

ВЗАЄМОВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ І БІЛОРУСЬКОЇ КУЛЬТУР НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В. Т. ТУРОВА

Постановка проблеми. У сучасному глобалізаційному світі виникає гостра необхідність дослідження взаємовпливу культур, зокрема, потреба осмислення творчих здобутків іноземних кінематографістів, які навчалися у провідних українських майстрів екрану.

Українські кінознавці не достатньо досліджували життя, творчість і педагогічну діяльність відомого білоруського кінорежисера, сценариста, народного артиста СРСР (1986), лауреата Державної премії СРСР (1984, за фільм «Люди на болоті»), премії Міністерства культури Білорусі імені Ю. В. Тарича (1985), Державної премії Білорусі (1996, посмертно «За багаторічний вклад в кінематографію»), академіка Всесвітньої академії слов'янського мистецтва, професора Віктора Тимофійовича Турова (25.10.1936, м. Могильов, Білорусь — 31.10.1996, м. Мінськ, Білорусь), який навчався у видатного українського кінорежисера О. П. Довженка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життєвий і творчий шлях В. Турова вивчали О. Бондарева [2], Л. Павлючик [6], Г. Ратніков [8], О. Безручко [1] та ін. Тим не менш, можна констатувати, що перспективи наукових досліджень із зазначеної теми достатньо високі.

Метою цієї статті є: дослідити взаємовплив української та білоруської культур на прикладі життєвого і творчого шляху В. Т. Турова — від учня О. П. Довженка до провідного білоруського кінорежисера і педагога; реконструювати навчання Віктора Турова в майстерні режисерів художнього фільму О. П. Довженка у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) ім. С. А. Герасимова; навести список художніх фільмів, знятих митцем на Мінській кіностудії художніх фільмів «Білорусьфільм»; нагадати його педагогічну діяльність у Білоруській державній академії мистецтв.

Виклад основного матеріалу. У 1955 році білоруський юнак Віктор Туров поступив до режисерської майстерні відомого українського кінорежисера, драматурга, педагога, народного артиста РРФСР, лауреата двох Сталінських (1941, 1949) та однієї Ленінської (1959, посмертно) премій Олександра Петровича Довженка у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК, нині — Всеросійський державний університет кінематографії ім. С. А. Герасимова).

Розглянемо більш детально цей період становлення В. Турова, що відбувалося під безпосереднім впливом О. Довженка. Після здачі звичайних для творчих ВНЗів загальноосвітніх предметів (російської мови і літератури, історії, іноземної мови), на яких майбутній майстер курсу не був присутнім, В. Туров разом з іншими абітурієнтами підійшов до найважливішого етапу — творчих іспитів: прочитання уривка, рецензії на переглянутий фільм та екранізації історії зі свого життя або запропонованого уривка з художньої прози.

Для написання рецензії В. Турова разом з іншими абітурієнтами запросили до кінозали, де після показу кінокартину Ю. Райзмана і Є. Габриловича «Машенька», «треба було письмово дати свою оцінку цьому твору впродовж двох годин» [9, с. 182].

Наступним творчим випробуванням для Турова було завдання скласти режисерський план за уривком художньої прози — епізодом «Смерть Аксін'я» з «Тихого Дону» М. Шолохова.

На третьому іспиті людей не дуже поменшало — Довженко намагався найповніше зрозуміти кожного абітурієнта, дати кожному шанс, тому створив надзвичайно теплу, майже домашню обстановку. Але залишитися після третього, вирішального іспиту — співбесіди — з кількох сотень повинні лише два десятки найкращих, найрозумніших, найщасливіших.

Саме співбесіда абітурієнтам запам'яталася найбільше: «Сидять за столом люди. Посередині, серед них, сивий, натхненний, вродливий чоловік. Мені вдалося: то Бог, а обабіч нього — апостоли» [9, с. 181]. Завдяки опрацюванню архіву ВДІКу вдалося дізнатися, хто ж були ці «апостоли» — зам. директора ВДІКу, доцент Ю. Є. Геніка, декан факультету, доцент Г. А. Тавризян і другий педагог на курсі, кандидат мистецтвознавства В. Б. Нижній [5, арк. 119].

На іспиті (радіше це була співбесіда) головними питаннями до потенціальних учнів були: «Чому ви хочете стати режисером?» і «Що ви хочете сказати людям?». Під час таких розмов майстер намагався зрозуміти, навіщо кожен з його потенційних учнів ішов у мистецтво, що вони за люди, чим цікавляться, що їх хвилює.

Кожен з абітурієнтів прагнув довести майстру, що саме він зможе принести щось своє, особисте, неповторне, проте — близьке мільйонам глядачів. Ірина Поволоцька вважала, що «це не був іспит. Ми прийшли до Олександра Петровича як до старшого і чуйного друга за порадою, яку важко дати, бо від неї залежить усе життя, — чи маємо ми право займатися мистецтвом» [7, с. 632]. Довженка в учнях цікавило все — зовнішній вигляд, одяг. Навіть найменші дрібниці, про які довкола ніхто не здогадувався, не проходили повз увагу майстра.

Траплялись і курйози. Так з екзаменаційної аудиторії у розпачі вийшов прикишклий Віктор Туров з Білорусії — наприкінці співбесіди майстер поцікавився спортивними вподобаннями абітурієнта, заточилася жвава суперечка з приводу того, що краще — вудка чи сітка. У запалі юнак переміг, а тепер, подумки пакуючи валізи, з острахом чекав наслідків своєї «перемоги».

Усі учні одноставно сходилися в одному — Довженко вчив говорити широко і відверто, вимагав відстоювати власну точку зору, сперечатися з авторитетами, якщо вони впевнені у власній правоті, не боятися нікого, навіть його. Іноді міг і засмутитися через поразку в суперечці з учнями, але, по-перше, це траплялося дуже рідко, а, по-друге, потай після цього пишався своїми опонентами. Туров поступив.

Довженко в суперечках, навіть якщо бачив свою явну перевагу, не зловживав власним авторитетом, а радів, коли супротивник не міг встояти перед його аргументами. Отар Юселяні вважав, що вчитель «завжди був серйозною, чесною людиною, що не вміла брехати і прикидатися» [4]. Усі учні згадують, що в присутності Довженка ніхто не брехав — не могли.

Довженківські уроки творення доброзичливої атмосфери на іспитах, максимальне намагання зрозуміти майбутнього учня та уміння не «гиснути авторитетом», — В. Т. Туров буде в подальшому використовувати вже у власній педагогічній діяльності.

Віктор Туров, як, до речі, й інші студенти, пишався належністю до «Майстерні Довженка». Це був унікальний творчий колектив, де пліч-о-пліч навчалися хлопці і дівчата з Білорусії, України, Росії, Грузії, Естонії, Литви, Киргизії, Татарії, Узбекистану, Іспанії, Північної Кореї, Німеччини, Чехії, Ірану, Польщі.

Довженко любив фантазувати. Цю здатність він плекав у своїх учнях, вважаючи, що через брак уяви ніяк не можна виховати справжнього митця. За певних умов можна отримати режисера-ремесника, але не більше. Тому були багатогодинні читання власних сценаріїв.

Після читання своєї, щойно закінченої, кіноповісті «Зачарована Десна», Довженко дав завдання учням написати і потім прочитати власні твори. Першою письмовою роботою режисерської майстерні було невеличке оповідання «Визначна подія з мого життя». Тут варто уточнити, що автори мали згадати і описати подію, яку вони пережили у п'ятирічному віці.

Наступного разу майстер уважно вислухав двадцять дев'ять оповідань. Половину з них було про війну — війна була відображена не у величних битвах, а в сльозах матерів, голоді, військовому лихолітті. «Діти війни», — гірко підсумував майстер. Батька В. Турова під час Великої Вітчизняної війни фашистські загарбники розстріляли як партизана, а юний Віктор з матом і сестрою потрапив до концтабору поблизу міста Ахен (Німеччина).

Головне, на що О. Довженко націлював студентів — уже в перших роботах максимально «працювати» на кінематограф, формувати кінематографічне бачення. Прикладом може слу-

гувати його аналіз роботи В. Турова, що була чудово написана в літературному плані, але мала проблеми з поглядом кінематографічного втілення [3, с. 318].

Завдяки довженківським урокам В. Туров в майбутньому став видатним кінорежисером і сценаристом. Повнометражний художній фільму за сценарієм Павла Ніліна «Через кладовище» (1964) став дипломним фільмом молодого режисера. Показово, що за цей фільм — через тридцять років після виходу картини на екрани — В. Т. Турова з нагоди 100-річчя кінематографу було включено ЮНЕСКО в число режисерів, що зняли сто найбільш значимих фільмів світу.

Згодом В. Т. Туров зняв на Мінській кіностудії «Беларусфільм» художні фільми: «Я родом з дитинства» (1966); «Війна під дахами» (1967); «Сини йдуть у бій» (1969); «Життя і смерть дворянина Чертопханова» (1971); «Горя бояться — щастя не бачити» (1973); «Час її синів» (1974); «Недільна ніч» (1976); «Точка відліку» (1979); «Люди на болоті» (1981); «Дихання грози» (1982); «Менший серед братів» (1984); «Переправа» («Червоний колір папороті», 1987); «Висока кров» (1989); «Чорна лелека» (1993); «Шляхтич Завальня, або Білорусь у фантастичних оповіданнях» (1994).

Свій багатий кінематографічний досвід Віктор Тимофійович Туров з 1989 року і до останніх днів життя передавав молодим режисерам у Білоруському державному театральному-художньому інституті (нині Білоруська державна академія мистецтв).

У 1995 році В. Т. Туров разом з іншими випускниками майстерні О. П. Довженка знявся в документальному фільмі свого одногрупника Р. П. Сергієнка «Сповідь перед учителем», розповівши про надзвичайно важливий вплив учителя на своє подальше життя й кінематографічну творчість.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що поставлені наукові завдання виконані: досліджено взаємовплив української і білоруської культур на прикладі життєвого і творчого шляху В. Т. Турова від учня О. П. Довженка до провідного білоруського кінорежисера і педагога; реконструйовано навчання Віктора Турова в майстерні режисерів художнього фільму О. П. Довженка у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) ім. С. А. Герасимова; наведено список художніх фільмів, знятих митцем на Мінській кіностудії художніх фільмів «Білорусьфільм»; згадано його педагогічну діяльність у Білоруській державній академії мистецтв.

Тим не менш, перспективи наукових розвідок із зазначеної теми є значними, оскільки майже не дослідженою залишається педагогічна діяльність В. Т. Турова.

Література

1. Безручко О. В. Видатний білоруський кінорежисер-педагог В. Т. Туров [Текст] / Олександр Безручко // Матеріали круг. столу «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво», 19 трав. 2016 р., м. Київ. — К.: Видав. центр КНУКіМ, 2016. — С. 10–14.
2. Бондарева Е. Л. От сердца — к сердцу: страницы жизни и творчества народного артиста СССР и БССР кинорежиссера Виктора Турова [Текст] / Е. Л. Бондарева. — Минск: Мастацкая літаратура, 2001. — 158 с., [8] л. фот. — Фильмография: с. 149–157.
3. Довженко О. П. Твори [Текст] / О. П. Довженко: у 5 т. — К.: Дніпро, 1984. — Т. 4: Статті, виступи, лекції / ред. П. А. Загребельний; упоряд. Ю. І. Солнцева. — 352 с.
4. Йоселіані О. Навчаючись у Довженка [Текст] / Отар Йоселіані // KINO-КОЛО. — 2002. — № 14. — С. 38.
5. Наказ по ВДІКу № 217 від 26 лип. 1955 р. // Архів Всеросійського держ. ун-ту кінематографії ім. С. А. Герасимова. — Оп. 1–л. — Спр. 113.
6. Павлючик Л. В. От исповеди к эпосу: судьба и фильмы Виктора Турова [Текст] / Л. Павлючик. — М.: Союз кинематографистов СССР, 1985. — 112 с.: фот.

7. Полум'яне життя. Спогади про Олександра Довженка [Текст] : Збірник. — К. : Дніпро, 1973. — 719 : 11 л. іл.
8. *Ратнікаў Г. В.* Лірычны эпас В. Турава / [Г. В. Ратнікаў] // Гісторыя кінамастацтва Беларусі : у 4 т. — Мінск, 2002. — Т. 2 : 1960–1985 гг. / Г. В. Ратнікаў, А. А. Карпілава, А. В. Красінскі. — С. 66–114.
9. *Сергіенко Р.* На «Таємній вечері» в Майстра [Текст] / Ролан Сергіенко // Шудря М. Геній найщирішої проби. Нариси. Розвідки. Рецензії. Інтерв'ю. Публікації / Микола Шудря ; за ред. Леоніда Череватенка. — К. : Юніверс, 2005. — 382 с. — С. 180–187.

**Безручко О. В. Взаємовплив української і білоруської культур
на прикладі творчої діяльності В. Т. Турова**

У цій статті досліджено взаємовплив української і білоруської культур на прикладі життєвого й творчого шляху відомого білоруського кінорежисера, сценариста, педагога, народного артиста СРСР, лауреата Державної премії СРСР, академіка Всесвітньої академії слов'янського мистецтва, професора Віктора Тимофійовича Турова. Досліджено його навчання в майстерні режисерів художнього фільму О. П. Довженка у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) ім. С. А. Герасимова; наведено список художніх фільмів, знятих митцем на Мінській кіностудії художніх фільмів «Білорусьфільм»; згадано його педагогічну діяльність у Білоруській державній академії мистецтв.

Ключові слова: Віктор Тимофійович Туров, Олександр Петрович Довженко, Всесоюзний державний інститут кінематографії ім. С. А. Герасимова, режисерська майстерня, кінематограф.

**Безручко А. В. Взаимовлияние украинской и белорусской культур
на примере творческой деятельности В. Т. Турова**

В настоящей статье исследовано взаимовлиянию украинской и белорусской культур на примере жизненного и творческого пути известного белорусского кинорежиссера, сценариста, педагога, народного артиста СССР, лауреата Государственной премии СССР, академика Всемирной академии славянского искусства, профессора Виктора Тимофеевича Турова. Исследована его учеба в мастерской режиссеров художественного фильма А. П. Довженко во Всесоюзном государственном институте кинематографии (ВГИК) им. С. А. Герасимова; приведен список художественных фильмов, снятых В. Т. Туровым на Минской киностудии художественных фильмов «Белорусфильм»; упомянута его педагогическая деятельность в Белорусской государственной академии искусств.

Ключевые слова: Виктор Тимофеевич Туров, Александр Петрович Довженко, Всесоюзный государственный институт кинематографии им. С. А. Герасимова, режиссерская мастерская, кинематограф.

**Bezruchko O. V. The cross-coupling of the Ukrainian and Belarussian cultures
is on the example of creative activity of V. T. Turov**

In this article investigational the cross-coupling of the Ukrainian and Belarussian cultures on the example of vital and creative way of the famous Belarussian film director, scenario writer, cinemateacher, People artists of Soviet Union, Laureate of the State Premium of the USSR, Academician of the World academy of the Slavic art, Professor Victor T. Turov. Autor reconstructed his studying at the Oleksandr P. Dovzhenko's film director's workshop in the All-union State Institute of Cinematography the name of Sergey A. Gerasimov; the list over of the feature films, which Victor T. Turov made on the Minsk Film Studio of feature films «Belarusfilm»; his pedagogical activity in the Belarussian State Academy of Arts.

Keywords: Victor T. Turov, Oleksandr P. Dovzhenko, All-union State Institute of Cinematography the name of Sergey A. Gerasimov, film director's workshop, cinema.